

วารสารอิเล็กทรอนิกส์
ทางการศึกษา

OJED, Vol. 12, No. 1, 2017, pp. 75 - 88

OJED

An Online Journal
of Education

<http://www.edu.chula.ac.th/ojed>

แนวทางการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย COMMUNITY EDUCATION GUIDELINES FOR RECURRENT DISASTER RESPONSE THROUGH STAKEHOLDER PARTICIPATION

นายวีรภาคย์ ชำศิริพงษ์ *

Weerapak Samsiripong

รศ.ดร.จรรยา ศรี มาดิลกโกวิท **

Assoc. Prof. Charoonsri Madiloggovit, Ph.D.

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย จากการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวผ่านการจำแนกชนิดข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ คือ เครือข่ายชุมชนสามารถใช้ทุนชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย 2) ประสพการณ์เรียนรู้ ประกอบด้วย ระบบสารสนเทศการใช้ทุนชุมชนในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน ฐานข้อมูลการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน เครือข่ายระหว่างชุมชน และนามานุกรมผู้เชี่ยวชาญการรับมือภัยพิบัติ และ 3) การประเมินผล ควรเป็นไปในทิศทางเดียวกับนโยบายการจัดการภัยพิบัติในระดับสากล ดังที่ปรากฏในบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียตามกรอบการดำเนินงานเช่นใดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ.2558-2573

* นิสิตมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: s.weerapak@gmail.com

**อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: charoonsri@hotmail.com

ISSN1905-4491

Abstract

This qualitative research aims to present community education guidelines for recurrent disaster response through stakeholder participation. The data is collected from documentary research, observation, and in-depth interviews. The data is analyzed through data classification, data comparison, and analytical induction.

The research finds that there are three components for community education guidelines for recurrent disaster response through stakeholder participation: 1) Objective: community networks can apply community capital for recurrent disaster response through stakeholder participation; 2) Learning experiences, including reference services on community capital for recurrent disaster response, databases on stakeholder participation in recurrent disaster response, networks of communities, and directory of professionals on recurrent disaster responses; 3) Evaluation, which should be coherent with international disaster policies, as indicated in the roles of stakeholders in The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030.

คำสำคัญ: การศึกษาชุมชน/ ภัยพิบัติ/ การมีส่วนร่วม

KEYWORDS: COMMUNITY EDUCATION/ DISASTER/ PARTICIPATION

ภัยพิบัติซ้ำซ้อนส่งผลกระทบต่อชุมชนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างมาก จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับภัยพิบัติในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พบว่า พื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก พื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก และพื้นที่กรุงเทพมหานคร ล้วนประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซ้อนอันเนื่องมาจากปัจจัยทางอุทกวิทยาทุกปี โดยภัยพิบัติในรูปแบบดังกล่าวมักเกิดซ้ำในพื้นที่เดิม ซึ่งแม้จะไม่สร้างความเสียหายร้ายแรงในแต่ละครั้ง แต่ภัยพิบัติดังกล่าวกลับสร้างความเสียหายอย่างต่อเนื่องแก่ประเทศมากที่สุดเมื่อเทียบกับภัยพิบัติในลักษณะอื่นๆ จากการศึกษาข้อมูลสถิติภัยพิบัติในประเทศไทยในช่วงสองทศวรรษ พบว่า ประเทศไทยได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติที่เกิดจากปัจจัยทางอุทกวิทยามากที่สุดกว่า 40,000 ครั้ง มีผู้บาดเจ็บกว่า 2,000 คน เสียชีวิต 2,000 คน และสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจถึง 12,591,810 ล้านบาท แสดงให้เห็นว่าภัยพิบัติจากปัจจัยทางอุทกวิทยาภัยที่ร้ายแรงที่สุดในประเทศไทย (Perwaiz, A., et al., 2015) สภาพปัญหาดังกล่าวนำไปสู่นโยบายการรับมือภัยพิบัติดังที่ปรากฏในรายงานวาระปฏิรูปที่ 26 ของสภาปฏิรูปแห่งชาติและพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550

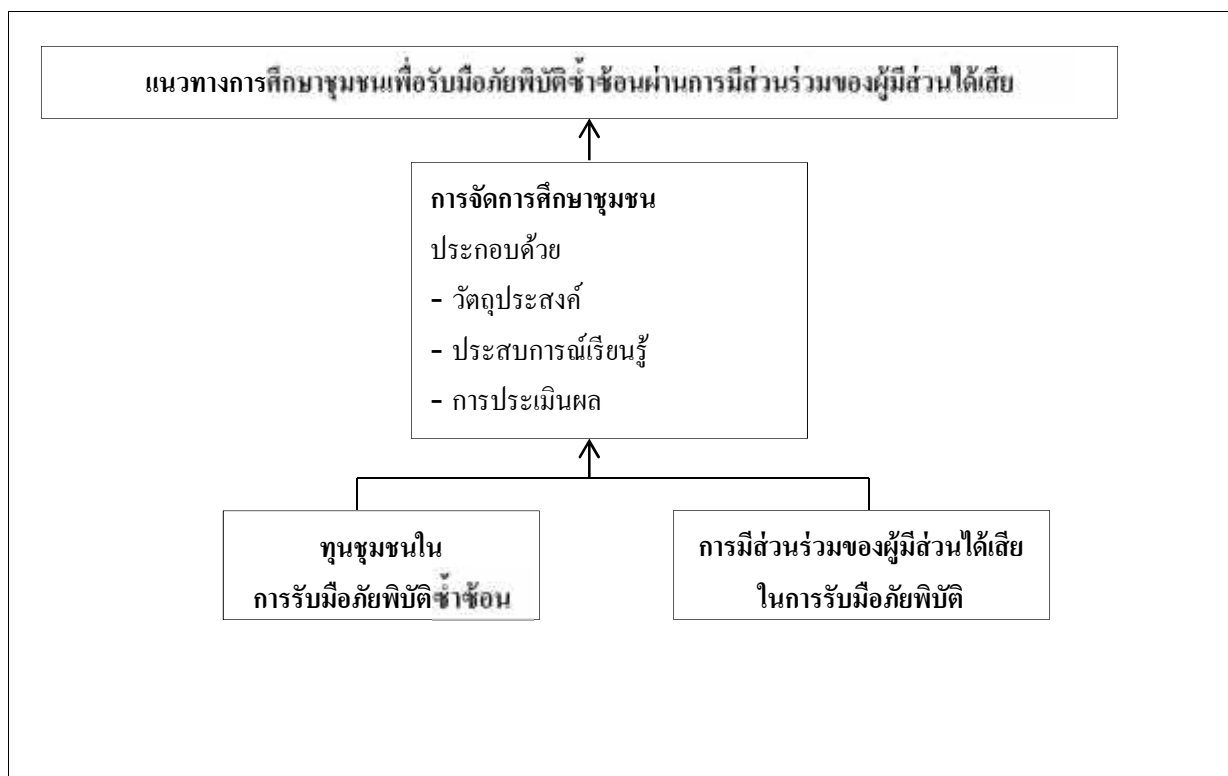
จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับสภาพปัญหาการรับมือภัยพิบัติและการมีส่วนร่วมในประเทศไทย พบว่า ชุมชนยังคงมีบทบาทน้อยมากในการรับมือภัยพิบัติด้วยตนเอง ในขณะที่ภาครัฐมีความจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในการรับมือภัยพิบัติอย่างมาก ส่งผลให้เกิดความต้องการในด้านการป้องกันและลดผลกระทบจากภัยพิบัติทั้งในด้านงบประมาณและความเชี่ยวชาญมากกว่าการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ซึ่งแม้ว่าจะมีการนำแนวคิดเรื่องการจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชนมาปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 แต่ประชาชนในชุมชนยังมีความเข้าใจว่า การรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการรับมือภัยพิบัติ อีกทั้ง ผู้มีส่วนได้เสียไม่เข้าใจบทบาท หน้าที่ และความสำคัญของตนเองในการรับมือภัยพิบัติ (ชวงค์ อุบลี, 2551; ฐิติภัทรา

คำผดง, 2553; ศรีวัฒนา บุรวิศิษฐ์, 2552; ศิรินันท์ สุวรรณมอลี, 2552; สุวิมล มีแสง, 2554; อรพรรณ ขุนทอง, 2548) หากพิจารณาสภาพปัญหาดังกล่าวในทางสังคมศาสตร์ จะเห็นได้ว่า การขึ้นำของภาครัฐยังไม่สามารถทำให้ชุมชนสามารถปกครองตนเองได้อย่างแท้จริง เนื่องจกยังเป็นการผูกขาดอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ส่วนกลางในการกระจายอำนาจ โดยการขับเคลื่อนนโยบายและการตัดสินใจขึ้นอยู่กัหน่วยงานส่วนกลางของภาครัฐและประชาชนจำเป็นต้องพึ่งพาการเมืองระดับชาติอยู่เช่นเดิม (เพิ่มพร รวมเมฆ, 2557)

ในด้านการจัดการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว พบว่า การจัดการศึกษาเพื่อรับมือภัยพิบัติในระดับชุมชนมักดำเนินการในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมีความยืดหยุ่นสูง แต่เป็นการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างไว้ทิศทาง โดยการจัดการศึกษาชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติบางส่วนเป็นการจัดการศึกษาแบบรูปแบบนำเข้า (input model) ตามความต้องการขององค์กรหรือโครงการ โดยไม่มีการจำแนกผู้มีส่วนได้เสียซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของกระบวนการดังกล่าว อีกทั้งผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้เป็นกลุ่มเดิมทำให้ไม่เกิดการกระจายบทบาทและหน้าที่อย่างแท้จริง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ เนื่องจากชุมชนไม่สามารถตระหนักถึงความเป็นเจ้าของปัญหาได้อย่างแท้จริง โดยมุ่งศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อรับมือภัยพิบัติเข้าซ้นผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ประสพการเรียนรู้และการประเมินผล ในพื้นที่แก้มลิงเจ้าพระยาตอนล่าง กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี และ นครปฐม

โดยงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย” เป็นงานวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาซึ่งตั้งอยู่บนฐานของคำถามวิจัย “แนวทางการศึกษาชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติเข้าซ้นผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียมีลักษณะอย่างไร?” โดยผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ให้แกหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการจัดการภัยพิบัติในประเทศไทย รวมทั้งสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญในการวางแผนการศึกษานอกระบบในประเทศไทย รวมทั้งหน่วยงานระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกัการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ อันได้แก่ สำนักงานว่าด้วยกลยุทธ์ระหว่างประเทศเพื่อการลดภัยพิบัติแห่งสหประชาชาติ และศูนย์ลดภัยพิบัติแห่งเอเชีย เป็นต้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในขั้นตอนดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยพื้นที่ที่ศึกษาครอบคลุมพื้นที่ 3 ส่วน ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี และนครปฐม โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย โดยผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 4 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการรับมืออุทกภัย ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมในการรับมือภัยพิบัติ ผู้เชี่ยวชาญด้านการรับมือภัยพิบัติตามแนวพระราชดำริ และผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสารสนเทศน้ำและการเกษตร

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบข้อมูล

ใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ผ่านการศึกษาเอกสาร การสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้:

2.1 การศึกษาเอกสาร

เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสารสนเทศใน 3 ด้าน โดยครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ประสบการณ์เรียนรู้ และการประเมินผล โดยพิจารณาแหล่งที่มา ความน่าเชื่อถือ ช่วงเวลา และวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่

2.2 การสังเกต

เป็นการรวบรวมข้อมูลผ่านการสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ใน 3 ด้าน โดยครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ประสบการณ์เรียนรู้ และการประเมินผล ซึ่งสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในการศึกษา โดยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยศึกษาจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก

เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อสอบถามความเห็นของผู้มีส่วนได้เสียภายในชุมชนจำนวน 3 คน ในแต่ละชุมชน ที่มีต่อร่างแนวทางการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ วัตถุประสงค์ ประสบการณ์เรียนรู้ และการประเมินผล

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านการจำแนกชนิดข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยสร้างข้อสรุปเกี่ยวกับร่างแนวทางการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่:

1. วัตถุประสงค์ (Objective)

วัตถุประสงค์ของแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย คือ “เครือข่ายชุมชนสามารถใช้ทุนชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย” โดยมีรายละเอียดดังนี้:

- 1) เครือข่ายชุมชนมีบทบาทที่สำคัญในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนของชุมชน และเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการสร้างแม่ข่ายการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เครือข่ายชุมชน ประกอบด้วย สมาชิกของวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชนและเครือข่ายผู้นำระหว่างชุมชน
- 2) การรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะแม่ข่าย-เครือข่าย โดยนำความสำเร็จของชุมชนอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมของตนเองผ่านการปรับโครงสร้างน้ำ การสร้างนวัตกรรมชุมชนและการจัดระบบการจัดการน้ำ

3) ทุนชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทุนชุมชน ประกอบด้วย:

- ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร

แต่ละชุมชนล้วนมีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแตกต่างกัน โดยความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วิธีการเกษตรหลักของชุมชน และวิธีการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยแต่ละชุมชนล้วนพยายามพัฒนาวิธีการเกษตรหลักให้มีศักยภาพในการรับมือภัยพิบัติทั้งในระยะก่อนเกิดและหลังเกิดภัยเพื่อป้องกันความเสียหายทางเศรษฐกิจเนื่องจากภาวะน้ำท่วม-น้ำแล้งในแต่ละปี แต่อย่างไรก็ดี วิธีการเกษตรหลักของแต่ละชุมชนล้วนไม่สามารถรับมือภัยพิบัติที่มีระยะเวลายาวนานได้ จึงจำเป็นต้องมีวิธีการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การปลูกผักกางมุ้ง การปลูกพืชล้มลุก และการปลูกพืชลอยน้ำ ซึ่งถือเป็นวิธีการเกษตรทางเลือกเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเกษตรชะงักหลังเกิดภัยพิบัติ

- การจัดการน้ำ

องค์ประกอบในการจัดการน้ำของแต่ละชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย การควบคุมระดับน้ำ การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และการกักเก็บน้ำในพื้นที่การเกษตร โดยชุมชนทั้งสามแห่งมีระบบสารสนเทศน้ำชุมชนเพื่อบอกระดับน้ำคลองชลประทานสาธารณะซึ่งเชื่อมต่อกับคลองซอยภายในชุมชน ซึ่งระบบสารสนเทศดังกล่าวมีผลทางตรงต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับการกักเก็บน้ำในพื้นที่การเกษตรทั้งก่อนและหลังเกิดภัยพิบัติ นอกจากนี้ แต่ละชุมชนล้วนมีระบบการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้เพียงพอหลังเกิดภัยพิบัติ

- เครือข่ายชุมชน

เครือข่ายชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนและเครือข่ายผู้นำระหว่างชุมชน โดยปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนมักก่อตัวในลักษณะวิสาหกิจชุมชน ซึ่งผู้นำของแต่ละวิสาหกิจชุมชนล้วนมีบทบาทการเป็นผู้นำชุมชนแตกต่างกัน ซึ่งผู้นำของแต่ละชุมชนล้วนมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชนอื่น ๆ ที่มีบทบาทในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนในระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดเครือข่ายผู้นำระหว่างชุมชนในลักษณะคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชน

4) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชน โดยผู้มีส่วนได้เสียสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ผู้มีส่วนได้เสียในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจ ความชอบธรรม และความจำเป็นในการดำเนินงาน และผู้มีส่วนได้เสียระดับชาติ ซึ่ง

เป็นผู้ที่มีบทบาทในการระดมทรัพยากรทั้งในด้านแรงงาน ความเชี่ยวชาญและงบประมาณในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชน โดยผู้มีส่วนได้เสียระดับชาติ ประกอบด้วยภาคส่วนต่างๆ ดังนี้:

- ภาคประชาสังคม

มีบทบาทในการให้ความรู้เฉพาะทาง คำแนะนำ รวมทั้งสร้างจิตสำนึกสาธารณะ และภูมิคุ้มกันในการรับมือภัยพิบัติของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยองค์กรที่มีบทบาทมากที่สุดคือ มูลนิธิอุทกพัฒน์ โดยมีการสร้างความร่วมมือภายในและภายนอกชุมชนและเผยแพร่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรน้ำผ่านการจัดตั้ง “พิพิธภัณฑ์น้ำชุมชน”

- ภาควิชาการ

มีบทบาทให้การวิจัยและสร้างองค์ความรู้เพื่อประกอบการตัดสินใจในการรับมือภัยพิบัติ โดยไม่มีองค์กรใดที่มีบทบาทชัดเจนในการรับมือภัยพิบัติในระดับชุมชน

- ภาคธุรกิจ

มีบทบาทในการสร้างตัวแบบทางธุรกิจและการลงทุนที่คำนึงถึงความเสี่ยงภัยพิบัติ รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานของภาคส่วนอื่น ๆ อย่างมีส่วนร่วม โดยองค์กรที่มีบทบาทมากในแต่ละชุมชน ได้แก่ มูลนิธิโคคาโคลา มูลนิธิเอสซีจี และกลุ่มบริษัทปิโตรเลียมไทย ซึ่งมีการนำแนวคิด “รักษ์น้ำ” และแนวคิดการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนมาเผยแพร่ให้แก่ชุมชน รวมทั้งให้งบประมาณสนับสนุนในการสร้างสาธารณูปโภคเกี่ยวกับน้ำและการระดมทุนเพื่อการรับมือภัยพิบัติของชุมชน อีกทั้งยังมีการนำแนวปฏิบัติที่ดีของแต่ละชุมชนไปเผยแพร่ให้แก่ชุมชนอื่นๆ

- ภาคสื่อ

มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะและวัฒนธรรมการป้องกัน และการสร้างระบบสารสนเทศเพื่อลดความเสี่ยงภัยพิบัติ โดยองค์กรที่มีบทบาทมากที่สุดคือ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร โดยมีการให้ความรู้และสร้างระบบสารสนเทศน้ำชุมชนเพื่อการควบคุมระดับน้ำและการกักเก็บน้ำในพื้นที่การเกษตรเพื่อป้องกันภัยพิบัติ

2. ประสบการณ์เรียนรู้ (Learning Experience)

การจัดประสบการณ์เรียนรู้ของแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้:

1. ระบบสารสนเทศการใช้ทุนชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน

แต่ละชุมชนบันทึกผลการดำเนินงานผ่านระบบการจัดการความรู้ออนไลน์ (local content management system: LCMS) อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ชุมชนอื่นๆ สามารถถอดแบบอย่างความสำเร็จและนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับสภาพภูมิสังคมของตนเองได้

2. ฐานข้อมูลแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน

เมื่อชุมชนประสบความสำเร็จในการจัดทำพิธีภัณฑ์ธรรมชาติจัดการน้ำชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้แก่สาธารณะแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถทำบันทึกความสำเร็จในลักษณะหนังสือพิธีภัณฑ์ธรรมชาติจัดการน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริเพื่อให้ชุมชนดังกล่าวเป็นต้นแบบการจัดการน้ำแก่ชุมชนทั่วไปได้

3. เครือข่ายระหว่างชุมชน

แต่ละชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้โดยในลักษณะแม่ข่าย-เครือข่าย ชุมชนเครือข่าย หมายถึง ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาให้เกิดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และภารกิจในการจัดการน้ำ ในขณะที่ชุมชนแม่ข่าย หมายถึง ชุมชนที่มีศักยภาพในการใช้ทุนชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนและเกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว โดยชุมชนแม่ข่ายสามารถขยายผลความสำเร็จของชุมชนไปสู่ชุมชนเครือข่ายได้

4. นามานุกรมวิทยากรการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการรวบรวมนามานุกรมวิทยากรการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนเพื่อให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้:

- ผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรม เพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างน้ำของชุมชน เช่น การขุดลอกคลองและการบำรุงรักษาประตูน้ำ เป็นต้น

- ผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการนำนวัตกรรมชุมชนไปใช้ เช่น นวัตกรรมการจุลินทรีย์บำบัดน้ำเสีย นวัตกรรมโปะไม้ไผ่เพื่อการเก็บขยะในน้ำ นวัตกรรมเรือขุดเลน เป็นต้น

- ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วม เพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับระบบการจัดการจัดการน้ำเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนของแต่ละชุมชน เช่น การส่งน้ำและระบายน้ำออกจากพื้นที่การเกษตร การกักเก็บน้ำในพื้นที่การเกษตร การขุดลอกคลอง การจัดทำจุดรวมพลอาสาสมัครบรรเทาภัย การทำบัญชีของบริจาด และการลาดตระเวนพื้นที่ถนนทรุด เป็นต้น

3. การประเมินผล (Evaluation)

การประเมินผลแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียควรเป็นไปในทิศทางเดียวกับนโยบายการจัดการภัยพิบัติในระดับสากล ดังที่ปรากฏในบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียตามกรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ. 2558-2573 ซึ่งกำหนดให้ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่าง ๆ มีบทบาทดังนี้:

1. องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรอาสาสมัคร องค์กรงานอาสาสมัคร องค์กรที่มีชุมชนเป็นฐาน มีบทบาท 4 ด้าน ได้แก่

- การมีส่วนร่วมในการให้ความรู้เฉพาะทางและคำแนะนำในเชิงปฏิบัติในการพัฒนาและการนำกรอบการดำเนินงาน มาตรฐาน และแผนการลดความเสี่ยงภัยพิบัติไปปฏิบัติ
- การมีส่วนร่วมในการนำแผนและยุทธศาสตร์ในระดับนานาชาติ ระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นไปปฏิบัติ
- ส่งเสริมและสนับสนุนสำนักสาธารณะ วัฒนธรรมการป้องกันและการศึกษาเพื่อการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ
- สร้างเสริมชุมชนภูมิคุ้มกัน วัฒนธรรมการป้องกัน และการศึกษาว่าด้วยความเสี่ยงภัยพิบัติเพื่อสร้างความหลากหลายในแต่ละกลุ่ม

2. ภาควิชาการ วิทยาศาสตร์และการวิจัย มีบทบาท ด้าน 4 ดังนี้

- ให้ความสำคัญกับปัจจัยความเสี่ยงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นทั้งในระยะกลางและระยะยาว
- เพิ่มการวิจัยเพื่อการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น
- ส่งเสริมการปฏิบัติการโดยชุมชนและองค์กรภาครัฐ
- ส่งเสริมการตัดสินใจทางนโยบายและวิทยาศาสตร์

3. องค์กรทางการเงินในภาคธุรกิจ วิชาชีพ และเอกชน มีบทบาท 5 ด้าน ดังนี้

- นำการจัดการภัยพิบัติให้เป็นส่วนหนึ่งของตัวแบบทางธุรกิจและการดำเนินการทางธุรกิจผ่านการลงทุนที่คำนึงถึงความเสี่ยงภัยพิบัติในบริษัทระดับเล็ก กลาง และย่อย
- มีส่วนร่วมในการอบรมและปลูกจิตสำนึกให้แก่พนักงานและลูกค้า
- มีส่วนร่วมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการจัดการภัยพิบัติ
- แบ่งปันและกระจายความรู้ แนวปฏิบัติ และข้อมูลที่เปิดเผยได้
- มีส่วนร่วมในการพัฒนารอบและมาตรฐานการจัดการภัยพิบัติภายใต้การขึ้นนำของภาครัฐ

4. สื่อ มีบทบาท 4 ด้าน ดังนี้

- มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะและความเข้าใจในระดับสากล ระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น รวมทั้งแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงภัยพิบัติ ภัยพิบัติ และภัยที่เปิดเผยได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะภัยขนาดเล็ก โดยวิธีการที่เรียบง่าย โปร่งใส เข้าใจง่ายและเข้าถึงง่าย ภายใต้การมีส่วนร่วมจากภาครัฐ
- นำนโยบายการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงภัยพิบัติไปใช้
- ส่งเสริมระบบการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าและวิธีการรักษาชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ

- กระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการป้องกันและการมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างเข้มแข็งใน
โครงการการศึกษาเพื่อสาธารณะและการรับฟังความเห็นจากสาธารณะในทุกระดับของสังคม
ในทิศทางเดียวกันกับแนวปฏิบัติของชาติ (UNISDR, 2015)

อภิปรายผล

จากการศึกษาข้างต้น มีประเด็นในการอภิปรายต่างๆ ดังนี้:

1. วัตถุประสงค์การศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

จากทฤษฎีของมาร์เซล เลนส์ วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกแต่ละคนผ่านการจัดพลวัตในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้:

1. การจัดการศึกษาเพื่อการสืบทอด เป็นการจัดการศึกษาเพื่อรักษาโครงสร้างอำนาจเดิมผ่านสถาบันการศึกษา โดยสถาบันการศึกษาถือเป็น “แหล่งบ่มเพาะวัฒนธรรม” ที่สำคัญที่มีอำนาจในการสร้างแรงกดดัน การบีบบังคับ และการควบคุมสมาชิกสังคม

2. การจัดการศึกษาเพื่อการปรับตัว เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ปัจเจกสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตและสังคม โดยการจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวมุ่งเน้นให้ปัจเจกเรียนรู้อะไรใหม่ๆ เพื่อพัฒนาบทบาทหรือกิจกรรมตามความสนใจของแต่ละคน

3. การจัดการศึกษาเพื่อการผลิต เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ปัจเจกมีอิทธิพลในการสร้างการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน (Lesne, 1977)

จากหลักการดังกล่าว วัตถุประสงค์การศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจึงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อการผลิต ทั้งนี้เพราะเครือข่ายชุมชน (ซึ่งเปรียบเสมือน “ผู้เรียน” และผู้มีส่วนได้เสีย แต่ละภาคส่วน (ซึ่งเปรียบเสมือน “ผู้สอน”) ล้วนมีบทบาทและความเชี่ยวชาญแตกต่างกันในการผลิตระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน ในกรณีนี้ เครือข่ายชุมชนจะสามารถใช้ทุนชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อผู้มีส่วนได้เสียมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายชุมชน รวมทั้งรับทราบสภาพปัญหาและสภาพภูมิสังคมของชุมชนที่ส่งผลต่อการรับมือภัยพิบัติอย่างชัดเจนเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาการรับมือภัยพิบัติของแต่ละชุมชนล้วนมีลักษณะพิเศษอันเนื่องมาจาก “ทุนชุมชน” ที่แตกต่างกัน จึงไม่มียาวิเศษ (panaceas) หรือวิธีการแก้ปัญหามาตรึงตาย (one size fits all) ในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนที่ดีไปกว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียผ่านยุทธศาสตร์ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

2. ประสบการณ์เรียนรู้ในการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

การจัดประสบการณ์เรียนรู้เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของการจัดการศึกษา โดยชัยศ อัมสุวรรณ ได้จำแนกรูปแบบการจัดประสบการณ์เรียนรู้ 3 รูปแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ประกอบด้วย:

1. การศึกษาชุมชนในระบบโรงเรียน เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน หรืออาจปรากฏในลักษณะหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อพัฒนาทักษะการคิดและวิจารณ์ (รุ่งอรุณ ปิยะฤทธิ์, 2558)

2. การศึกษาชุมชนผ่านการศึกษาจากระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์เฉพาะของชุมชน ซึ่งมักเป็นหลักสูตรเฉพาะกิจระยะสั้นเพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพ ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ รวมทั้งการประกอบอาชีพ ซึ่งยึดแนวทางตามการเรียนรู้แบบอิสระหรือการศึกษาตลอดชีวิต (ธิดารัตน์ ศิริรัตน์, 2557; อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548; Coombs, P. H., et al., 1973)

3. การศึกษาชุมชนผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่าน คน ความรู้ และทรัพยากร ซึ่งไม่ถูกจำกัดด้วยเวลา สถานที่ เพศ และวัย ซึ่งอาจเป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง หรือ การจัดการศึกษาแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการจัดการศึกษาชุมชนตามอัธยาศัยในลักษณะดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาผ่านการแนะนำจากหน่วยงานภายนอก ภายใต้กระบวนการต่าง ๆ คือ การร่วมคิด การร่วมวางแผน การร่วมปฏิบัติ การร่วมประเมินผล และการร่วมรับประโยชน์ (ชัยศ อัมสุวรรณ, 2543)

จากหลักการดังกล่าว การจัดประสบการณ์เรียนรู้ในการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจึงควรเป็นการศึกษาชุมชนผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้เพราะการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันเนื่องจากความหลากหลายของ “ทุนชุมชน” แต่ละแห่ง ซึ่งชุมชนอาจจำเป็นต้องได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานภายนอกเพื่อให้ “ทุนชุมชน” เหล่านั้นมีศักยภาพในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อหน่วยงานภายนอกมีระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานระหว่างระบบสารสนเทศศักยภาพของทุนชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน ฐานข้อมูลแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน เครือข่ายเพื่อการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียและชุมชน และนิตยสารวิทยากรการรับมือภัยพิบัติ

3. การประเมินผลการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนในระดับชุมชน นักวิชาการกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในประเด็นหนึ่งๆ ผ่านการแบ่งสรรอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยกลุ่มเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมอาจเป็นประชาชน ชุมชน องค์กร หรือผู้มีส่วนได้เสียในลักษณะอื่น ๆ (Lisk, F., 1985; Nelson, N. and Wright, S. 1995; Tandon, R. & Cordeiro, A., 1998) จากหลักการดังกล่าว แนวทางการประเมินผลการมีส่วนร่วมจึงมีหลายประเภท ดังนี้:

1. การประเมินผ่านบันไดการมีส่วนร่วม (participation ladder) เป็นแนวคิดในการประเมินการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมที่มีเป้าหมายเพื่อประเมินระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการภาครัฐตามแนวคิดของอาร์นสไตน์ โซกิลล์ ซึ่งประชาชนอาจมีส่วนร่วมในโครงการภาครัฐในระดับต่างๆ ตั้งแต่การไม่มีส่วนร่วมในโครงการภาครัฐจนถึงการขับเคลื่อนตนเองในการดำเนินงานโครงการภาครัฐ เป็นต้น (Arnstein, S. R., 1969; Choguill, M.B.G., 1996; Pretty, J., 1995)

2. การประเมินอย่างมีส่วนร่วม (participatory evaluation) เป็นการประเมินสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ผ่านการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนโครงการพัฒนา ตัวอย่างการประเมินในลักษณะดังกล่าว ได้แก่ การประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน การประเมินความยากไร้ และการประเมินผลกระทบในลักษณะต่าง ๆ (Chambers, R., 1994; Chambers, R., 1997; Cornwall, A., 2000)

3. การประเมินบทบาทผู้มีส่วนได้เสีย (role evaluation) เป็นการประเมินระหว่างการทำโครงการหนึ่ง ๆ หรือโครงการต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รับทราบและปรับปรุงบทบาทหน้าที่ของตนเอง

การประเมินผลการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจึงควรเป็นการประเมินบทบาทผู้มีส่วนได้เสีย เนื่องจากการศึกษาชุมชนในลักษณะดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นความสำเร็จเฉพาะโครงการหรือระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่เน้นการพัฒนาในระยะยาวผ่านการระดมทรัพยากรจากผู้มีส่วนได้เสียในระดับท้องถิ่นและระดับชาติโดยสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การรับมือภัยพิบัติทั้งในระดับสากลและในระดับประเทศ จากเหตุผลดังกล่าว การประเมินผลการศึกษาชุมชนเพื่อการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อนผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจึงควรเป็นไปในทิศทางเดียวกับบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียตามกรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ. 2558 - 2573

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้ มีดังนี้:

1. ควรจัดทำระบบสารสนเทศการใช้ทุนชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน ฐานข้อมูลแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการรับมือภัยพิบัติซ้ำซ้อน เครือข่ายระหว่างชุมชน นามานุกรมวิทยากรการรับมือภัยพิบัติ ในพื้นที่อื่น ๆ เพิ่มเติมนอกเหนือจากชุมชนที่ปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้ เพื่อให้เห็นความแตกต่างของสภาพปัญหาและสภาพภูมิสังคมในแต่ละชุมชนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. (2543). *การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต) สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร.

- ชูวงศ์ อุบลี. (2551). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยพิบัติ กรณีศึกษาอาคารเคหะชุมชนดินแดง กรุงเทพมหานคร*. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- ฐิติภัทรา คำผางแดง. (2553). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา : ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร: พิษณุโลก.
- ธิดารัตน์ ศิริรัตน์. (2557). การจัดการความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนในเขตภาคใต้. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 4(4), 80-92.
- เพิ่มพร รวมเมฆ. (2557). *การจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานภายใต้นโยบายการกระจายอำนาจ : กรณีศึกษา เทศบาลนครปากเกร็ด*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร.
- รุ่งอรุณ ปิยะฤทธิ์. (2558). ผลการจัดการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นโดยประยุกต์ใช้โมเดลเลิฟที่มีต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและเจตคติต่อชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาวิชาเพชรบุรีศึกษา. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 14(1), 161-174
- ศรีวัฒนา บุรวิศิษฐ์. (2552). *ความพึงพอใจและบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการภัยพิบัติ กรณีศึกษาโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งทีมกู้ชีพกู้ภัย จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, อุบลราชธานี
- ศิรินันท์ สุวรรณโมลี. (2552). *การศึกษาแนวทางการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานจากภาคประชาสังคม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านน้ำเค็ม ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ. พังงา*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรชีวภาพ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, กรุงเทพมหานคร.
- สุวิมล มีแสง. (2554). *กระบวนการจัดการตนเองในการฟื้นฟูชุมชนหลังภัยพิบัติด้วยการสร้างชุมชนใหม่: กรณีศึกษา บ้านม่อนบ่อเหาะ ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ, มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- อนรรักษ์ ปัญญานูวัฒน์. (2548). *การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ: บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- อรพรรณ ขุนทอง. (2548). *ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการฟื้นฟูชุมชนด้านอาชีพภายหลังประสบภัยพิบัติจากคลื่นยักษ์สึนามิ: กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ภูเก็ต.

ภาษาอังกฤษ

- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners.*, 35.
- Chambers, R. (1994). Participatory Rural Appraisal (PRA): Challenges, Potentials and Paradigm. *World development.*, 22(10), 1437.
- Chambers, R. (1997). *Whose Reality Counts?: Putting the First Last*. London: Intermediate Technology.
- Choguill, M. B. G. (1996). A ladder of community participation for underdeveloped countries. *Habitat international*, 20(3), 431 - 444.
- Coombs, P. H. et al. (1973). *New Paths to Learning for Rural Children and Youth*. New York: International Council for Educational Development.
- Cornwall, A. (2000). *Beneficiary, Consumer, Citizen: Perspectives on Participation for Poverty Reduction*. Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency.
- Lesne, M. (1977) *Travail pédagogique et formation d'adultes : éléments d'analyse*. Paris: PUF.
- Lisk, F. (1985). *The Role of Popular Participation in Basic Needs-Oriented Development Planning*. New York, NY: St. Martin's Press.
- Nelson, N. & Wright, S. (1995). *Power and Participatory Development: Theory and Practice*. London: ITDG Pub.
- Perwaiz, A. et al. (2015). *Empowering Communities & Strengthening Resilience*. Bangkok: ADPC (Asian Disaster Preparedness Center).
- Pretty, J. (1995). Participatory Learning for Sustainable Agriculture. *World development.*, 23(8).
- Tandon, R. & Cordeiro, A. (1998). *Participation of Primary Stakeholders in World Bank's Project and Policy Work*.
- UNISDR (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030*. Geneva: UNISDR.